

Zohlednění doby péče o závislou osobu v základním důchodovém pojištění

Podklad MPSV

Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o důchodovém pojištění“) již v současné době dostatečným způsobem zohledňuje důchodové nároky „pečujících osob“. Podle § 5 odst. 2 zákona o důchodovém pojištění se do doby pojištění započítávají i tzv. náhradní doby pojištění, kterými jsou mj. doba osobní péče o dítě ve věku do čtyř let a dále doba osobní péče o osobu mladší 10 let, která je závislá na pomoci jiné osoby ve stupni I, nebo o osobu, která je závislá na péči jiné osoby ve stupni II až IV, pokud spolu žijí v domácnosti; podmínka domácnosti se nevyžaduje, jde-li o blízkou osobu.

Tyto náhradní doby pojištění, přestože za ně není odváděno pojistné na důchodové pojištění, se započítávají (na rozdíl od některých jiných) pro účely důchodového pojištění plnohodnotně jako doby pojištění z titulu výdělečné činnosti, a to jak pro nárok na důchod, tak i pro jeho výši. Pokud tyto doby spadají do rozhodného období, z něhož se zjišťují příjmy pro výpočet důchodu, pak se z tohoto období vylučují (rozhodné období se o ně zkrátí), takže i když pojištěnec nemá v uvedených dobách příjmy, nedojde k „rozmělnění“ (snížení) příjmů dosažených v období před začátkem trvání uvedené péče nebo po jejím skončení.

Pokud pojištěnec vedle uvedené péče vykonává výdělečnou činnost, má možnost zvolit si pro výpočet důchodu buď zápočet příjmů, nebo vyloučenou dobu. Z toho vyplývá, že shora uvedené doby zákon o důchodovém pojištění zohledňuje pro účely důchodového pojištění, takže nemohou negativně ovlivnit výši důchodu, i když trvají delší dobu.

Kromě toho bylo s účinností od 1. 7. 2009 schváleno opatření, které spočívá v zavedení speciálního způsobu výpočtu důchodu pro osoby dlouhodobě, tj. po dobu aspoň 15 let, pečující o závislou osobu. To konkrétně znamená, že se pro účely stanovení osobního vyměřovacího základu přiměřeným způsobem zohlední

v důchodových nárocích dlouhodobá osobní péče o závislou osobu a v důsledku toho i dlouhodobé vyřazení či omezení výkonu výdělečné činnosti tím, že se určitým způsobem přihlíží k částkám odpovídajícím výši příspěvku na péči podle zákona o sociálních službách jako k fiktivním výdělkům. Vedle toho se i nadále zjišťuje výše osobního vyměřovacího základu podle obecných pravidel, tj. že se doba této péče považuje za vyloučenou dobu a pro výpočet důchodu se pak použije vyšší osobní vyměřovací základ.

Pokud je záměrem zlepšit postavení „pečujících osob“, je třeba hledat řešení v rámci jiných sociálních systémů – zákon o důchodovém pojištění, jak vyplývá ze shora uvedeného, již dostatečným způsobem zohledňuje dobu péče v nárocích pečujících osob z důchodového pojištění a není třeba přijímat další zvláštní opatření v rámci základního důchodového pojištění. V této souvislosti je dále třeba zdůraznit, že předpisy o důchodovém pojištění neobsahují žádné ustanovení, které by znamenalo znevýhodnění nebo dokonce diskriminaci „pečujících osob“, pokud jde o nároky z důchodového pojištění v souvislosti s dobou péče o závislou osobu.

Při řešení shora uvedené problematiky je podle názoru odboru 71 vhodné a účelné hledat řešení nikoliv pouze v základním důchodovém pojištění, ve kterém již byla od roku 1996 přijata celá řada opatření zlepšujících postavení pečujících osob, ale i v rámci jiných oblastí, zejména v nepojistných sociálních systémech. Pouze základní důchodové pojištění nemůže řešit všechny sociální problémy vznikající mimo něj.

V této souvislosti je třeba zdůraznit, že případné nižší důchodové nároky osob dlouhou dobu pečujících o jinou (závislou) osobu nejsou ze své podstaty důsledkem nevyhovující právní úpravy, pokud jde o základní důchodové pojištění, ale důsledkem zejména průběhu (charakteru) ekonomické aktivity před započítáním péče o závislou osobu, příp. po skončení této péče. Tyto důsledky je velmi problematické eliminovat stále dalšími a dalšími opatřeními pouze v základním důchodovém pojištění.

Pokud jde o zahraniční právní úpravy v typech důchodových systémů srovnatelných s českým základním důchodovým pojištěním [tj. „bismarckovský“ (korporativní) typ], které jsou založeny na povinném sociálním pojištění zakládajícím nárok na dávky vázané na dobu pojištění a výdělky, tak tyto systémy dobu péče o závislou osobu

v zásadě nezohledňují, a pokud ano, tak v nesrovnatelně menším rozsahu, než je tomu v českém základním důchodovém pojištění. Na základě údajů Vzájemného informačního systému o sociální ochraně států EU a EEA (MISSOC) lze konstatovat, že česká právní úprava, pokud jde o základní důchodové pojištění, je jednou z nejštedřejších.

Při posuzování celé problematiky je třeba v neposlední řadě vzít v úvahu i to, že další opatření, která by byla přijata v rámci základního důchodového pojištění směřující ke „zlepšení postavení pečujících osob“ nad rámec současné právní úpravy, by nepochybně vyvolala obdobné požadavky ostatních skupin pojištěnců, a to z různých úhlů pohledu. Dále by to znamenalo další oslabení pojistného principu, což by nebylo v souladu mj. s nálezem Ústavního soudu publikovaného pod č. 135/2010 Sb.